

בני ברק פינת רוטשילד: חרדים ושאינם חרדים בישראל

מספר קורס: 01-1003-1883
סמסטר ב, יום ב, 18:00-20:00
4 ש"ס

מרצה: ד"ר סימה זלצברג בלאק. דוא"ל: simazalberg@gmail.com
שעת קבלה: יום ב', 13:00-14:00, יש לתאם מראש.

מנחה: גבי אסתי סולומון. דוא"ל: estersalomon@gmail.com
שעת קבלה: יום א', 16:00-20:00 (טלפונית) וכן בתיאום מראש.

מלווה את הקורס מטעם דיקנאט הסטודנטים: גבי לינה צרפתי. דוא"ל: linatz@tauex.tau.ac.il

תיאור הקורס:

החברה החרדית היא קבוצת אוכלוסייה בולטת מבין מגוון הקבוצות, התרבויות והדתות המרכיבות את החברה הישראלית. מדובר בחברה המאופיינת בהתבדלות גיאוגרפית, חברתית ותרבותית, ועל כן מידת ההיכרות בינה ובין קבוצות אחרות בחברה הישראלית מצומצמת מאוד. על פי רוב, הכרות זו ניזונה מן התקשורת, נשענת על דעות קדומות וסטיגמות של כל צד ביחס לאחר, וכמעט שאינה מתבססת על מגע בלתי אמצעי בין אנשים.

מטרתו של קורס זה היא לאפשר הכרות הדדית מעמיקה בין סטודנטיות/ים חרדים ושאינם חרדים, באמצעות תהליך ייחודי המשלב למידה, מפגש בינאישי ופעולה משותפת.

במסגרת החלק הלימודי, ירכשו הסטודנטיות/ים ידע אקדמי בסוגיות שונות הנוגעות למתח, שלא לומר שסע, בין האוכלוסייה החרדית לזו שאינה חרדית בישראל. נדון בנושאים כמו דת ומדינה, שוויון בנטל, מעמד נשים והדרתן והיחס ל"אחר", בתוך החברה החרדית ומחוצה לה, ונעמוד על היבטים הנוגעים לשילוב חברתי ותעסוקתי של הציבור החרדי. בנוסף, נבחן את האתגרים הניצבים בפני החברה החרדית בעידן של גבולות משתנים מצד אחד, ואת האתגרים שהחברה החרדית מציבה בפני יתר הקבוצות בחברה הישראלית, מן הצד האחר. בתוך כך, נתבונן במשבר הקורונה כמקרה בוחן להבנת היחסים בין החברה החרדית לחברה הסובבת אותה: התנהלותה של החברה החרדית בתחילתה של תקופה משברית זו ושיעורי ההדבקות הגבוהים בקרבה, הובילו למתיחות רבה בין חלק ניכר מן החברה הישראלית לבין לציבור החרדי, ואף למתיחות פנים-חרדית. בחינת משבר זה זורה אור על מורכבות יחסיה של החברה החרדית עם רשויות המדינה, עם שירותי הבריאות והרווחה ועם שירותי האכיפה, כמו גם על יחסיה של החברה הישראלית לחברה החרדית - כקבוצה בעלת קודים דתיים, חברתיים ותרבותיים ייחודיים.

המפגש הבינאישי יתקיים באמצעות סדנאות דיאלוג ודיונים מונחים שיתקיימו בכיתה ובאמצעות עבודה משותפת על פרויקט. לצורך כך, 2-3 מהשיעורים יהיו מעט ארוכים מהרגיל, ויתקיימו שעתים מלאות (18:00-20:00) במועדים שיקבעו מראש וימסרו בפתיחת הסמסטר. שעתים אלה תבואנה על חשבון הרכיב המעשי של הקורס כמפורט להלן.

במסגרת הרכיב המעשי בקורס, הסטודנטיות/ים ייזמו ויוציאו יחד לפועל פרויקטים המקדמים מפגש, דיאלוג ושילוב בין סטודנטיות/ים חרדים ושאינם חרדים בקמפוס. הפעילות תעשה במהלך הסמסטר, מעבר לשעות הקורס. היקף הפעילות 30 שעות עבודה מחוץ לשעות השיעור הפרונטלי, שיזכו את הסטודנט/ית בשתי נ"ז נוספות.

הקורס מיועד לסטודנטיות וסטודנטים חרדים ושאינם חרדים מן הפקולטות והחוגים השונים ברחבי הקמפוס (יש לוודא הכרה כקורס בחירה במזכירות החוגים).

אופן הלימוד: הוראת זום בליווי מצגות וסרטים; פיתוח דיונים ושיח בהשתתפות הסטודנטים; ומרצים אורחים.

מטרות ותוצרי הקורס:

1. לאפשר מפגש בלתי אמצעי בין סטודנטיות/ים חרדים ושאינם חרדים למען היכרות הדדית אלה את עולמם של אלה, על תפיסותיהם הדתיות, התרבותיות והחברתיות.
2. להרחיב את הידע ולבחון סוגיות הנמצאות בלב המחלוקת בין הציבור החרדי לזה שאינו חרדי, ולדון בהשלכות של המתיחות הנובעת מהן.
3. להבין את השינויים שעוברת החברה החרדית בשנים האחרונות, על האתגרים שאלה מציבים בפני הציבור החרדי מצד אחד, ובפני האוכלוסייה שאינה חרדית, מצד אחר.

4. ליזום ולהוביל פרויקטים לעידוד ההשתלבות והמפגש בין סטודנטיות/ים חרדים ושאינם חרדים בקמפוס האוניברסיטה.

דרישות הקורס:

נוכחות והשתתפות פעילה בהרצאות, בדיונים ובסדנאות; קריאה שוטפת של המאמרים בהתאם להנחיית המרצה והצגת מאמר בזוגות! (15% מהציון הסופי).

השלמת פרויקט מעשי בהיקף של כ-30 שעות (25% מהציון הסופי).

עבודה מסכמת (60% מהציון הסופי). ראה/י פירוט בסוף הסילבוס.

מטלה עיונית – סיכום הקורס

את העבודות יש להגיש עד לתאריך 15/7 לד"ר סימה זלצברג בלאק, במייל simazalcborg@gmail.com.

המטלה העיונית מורכבת משני חלקים:

1. תיאורטי (עד 3 עמודים) – 50%

בחרו נושא / תופעה / סוגיה שהעסיקה אתכם אותך במהלך הקורס או בעקבות הקורס, הנוגע/ת בצורה זו או אחרת לתכני הקורס. הציגו ונתחו אותה בהסתמך על לפחות 3 מקורות ביבליוגרפיים (שנמצאים ברשימה או מחוץ לה). מומלץ להבנות חלק זה במתכונת דלהלן:

- מבוא קצר – הכולל את מטרת העבודה ואת הסוגיה/הסוגיות המרכזיות בהן עוסקת.
- ניתוח הסוגיה. את הניתוח יש להבנות סביב כמה תמות מרכזיות המתייחסות אליה, כשכל תמה יכולה להוות תת פרק בפני עצמו.
- דיון ומסקנות שיתייחסו לרעיונות המרכזיים ולתובנות המרכזיות שעלו מן הניתוח.

2. רפלקטיבי (עד עמוד וחצי) – 50%

- ☐ תארו בקצרה את הפרויקט שעשיתם, מטרותיו ותוצאותיו.
- ☐ כתבו התייחסות רפלקטיבית מסכמת לכלל החוויה שלכם בקורס בשני חלקיו (התיאורטי והמעשי). נקודות שאפשר להתייחס אליהן:
 - תובנה/ות מעניינות שלמדת על הסוגיה המרכזית בה עוסק הקורס (תן דוגמא או אירוע בקורס שהביא אותך לתובנה).
 - מה למדתם מהמפגש הבין אישי עם האוכלוסייה (הביאו דוגמא).
 - כיצד הידע התיאורטי וההתנסות בקורס הרחיבה את ההבנה שלכם על נושאי הקורס.
 - האם חל שינוי בתפיסה ו / או בהתנהגות שלכם בעקבות ההשתתפות בקורס? הביאו דוגמא.

בדומה לכל עבודה אקדמית, הציון כולל בתוכו מרכיב של איכות הכתיבה והניסוח.

- ☐ כתיבה אקדמית טובה אינה מחייבת שליטה בשפה גבוהה, אלא ניסוח מדויק של רעיונות וחיבורם ברצף הגיוני.
- יש לשים לב כי פסקה היא יחידה רעיונית שלמה העומדת בפני עצמה. לכן, לרוב פסקה לא תהיה משפט יחיד, ולחילופין לא חצי עמוד.
- ☐ יש לשים לב כי כל משפט קשור לזה שלפניו ולזה שאחריו בסדר הגיוני. מילות קישור יכולות לסייע.
- ☐ יש לשים לב כי כל פסקה קשורה לזו שלפניה ולזו שאחריה בסדר הגיוני.
- ☐ יש לשים לב כי למבנה העבודה יש סדר הגיוני. לשם כך רצוי להשתמש בעקרון מארגן (למשל, כתיבה מהכלל אל הפרט), במשפטי פתיחה וסיכום, ובמידת הצורך במשפטי קישור.
- ☐ יש לשים לב כי כל טענה אמפירית או תיאורטית מגובה בספרות מקצועית אקדמית.
- ☐ יש להקפיד על שילוב (אינטגרציה) בין מקורות ורעיונות.
- ☐ יש לשים לב כי צורת ההפניות לספרות המקצועית ורשימת המקורות תואמות לכללי הדיסציפלינה בה אתם לומדים.
- יש לשים לב כי כל שימוש בספרות מקצועית מחייב ניסוח מחדש במילים של הסטודנט/ית (או במקרה של ציטוט ישיר מהמקור, שימוש במירכאות ומספר עמוד).

מי שיש לו בעיה עם מועד ההגשה, מוזמן לפנות לד"ר סימה זלצברג בלאק.

נושאי הקורס וחומר הקריאה מפורטים בהמשך.

נושאי הקורס²

שבוע	נושא	פריטים לקריאה (* = קריאת חובה)
1 9/3	מבוא הצגת הקורס ודרישותיו. הכרות בין המשתתפים השונים. החברה הישראלית כחברה מרובת דתות, תרבויות וקבוצות.	אלמוג (1997). הצבר. בן-פורת, יונה ובשיר (2016). מבוא: מדיניות ציבורית וחברות רב-תרבותיות. *מאוטנר, שגיא ושמיר (תשנ"ח). הרהורים על רב-תרבותיות בישראל.
2 16/3	רקע כללי על החברה החרדית ועל יחסי חרדים ושאינם חרדים זרמים וקבוצות בחברה החרדית – מאפיינים מרכזיים. יחסי חרדים ושאינם חרדים בישראל – משנותיה הראשונות של המדינה ועד ימינו.	*בראון (2017). מדריך לחברה החרדית (עמ' 46-82; 108-147). מלאך וכהנר (2020). שנתון החברה החרדית בישראל. לאון (2013). חרדיות מזרחית. *סיון (1991). "תרבות המובלעת". פרידמן (1991). החברה החרדית - רקע התפתחות ובעיות (עמ' 34-37; 115-161; 25-6). *פרידמן (1990). ואלה תולדות הסטטוס־קוו: דת ומדינה בישראל. קרן קרץ (2019). החרדים ומדינת ישראל בראי העיתונות החרדית.
3 6/4 יום השואה	היחס לשואה בחברה החרדית ובחברה שאינה חרדית. היחס לשואה בחברה שאינה חרדית ובחברה החרדית.	*וסרמן (2014). חברת הקדושה - דגם חלופי לחברת הלומדים. שאול (2014). פאר תחת אפר. שאול (2021). https://www.yadvashem.org/he/articles/general/michael-shaul.html הרב מסאטמר
4 13/4 זכרון/עצמאות	בליבת המחלוקת: שירות צבאי היחס לציונות ולהקמת מדינת ישראל, משמעויות והשלכות של גיוס והימנעות מגיוס.	שטרן וזיכרמן (2013). בין אוהל סירים לאוהלה של תורה. *שפיגל (תשס"ז). החרדים, "העם" ו"צבא העם". Hakak (2016). Haredi Masculinities between the Yeshiva, the Army, Work and Politics.
5 20/4	צמיחתה של החברה החרדית לצד התפתחות החילון: מעבר מן החברה המסורתית – החילון והתפתחותה של האורתודוקסיה והאולטרה-אורתודוקסיה.	*בראון (2017). מדריך לחברה החרדית (עמ' 46-82; 108-147). *פרידמן (1991). החברה החרדית בישראל.
6 24/7	שני יסודות מרכזיים בחברה החרדית וביחסה של החברה שאינה חרדים לחרדים "ישראליות" של החברה החרדית	*מלאך וכהנר (2017). על עתיד החרדיות או "חרדיות מודרנית"? קפלן ושטדלר (2012). פניה המשתנות של החברה החרדית בישראל. רובין ונוביס-דויטש (2018). נשים חרדיות באקדמיה.

חומר קריאה:

- אלמוג, ע' (1997). **הצבר: דיוקן**. מבוא. עמודים 13-26, 30-33.
בארט, ע' ובן ארי, ע' (2014). אחרי שמזבח מוריד דמעות: התמודדות אישית וחברתית עם גירושין בחברה החרדית. **חקר החברה החרדית**, 1, 100-126.
בן-יאיר, י' ורונאל, נ' (2014). מהגרים בארצם: נוער חרדי במצבי סיכון ונתק חברתי. **חברה ורווחה**, ל"ד(1), 51-71.
בן-פורת, ג. יונה, י. ובשיר, ב. (2016). מבוא: מדיניות ציבורית וחברות רב-תרבותיות - סדר יום מחקר חדש. בתוך, ג. בן פורת, י. יונה וב. בשיר (עורכים), **מדיניות ציבורית ורב-תרבותיות** (עמ' 7-38). רעננה: מכון ון ליר בירושלים הקיבוץ המאוחד.
בראון, ב' (2017). **מדריך לחברה החרדית: אמונות וזרמים**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
דורון, ש' (2013). **המהלכים בין העולמות. "חזרה בתשובה" ו"חזרה בשאלה" בחברה הישראלית**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
הורביץ, נ' (2018). **יציאה בשאלה: סיכון, סיכוי ומדיניות חברתית**. ירושלים: עמותת יוצאים לשינוי.
וסרמן, נ. (2014). חברת הקדושה - דגם חלופי לחברת הלומדים. *קתדרה: לתולדות ארץ-ישראל* **יושבה** 152, 139-166.
וסרמן, נ' (2015). **מימי לא קראתי לאשתי: זוגיות בחסידות גור** (עמ' 88-119). אוניברסיטת בן גוריון: הוצאת בן גוריון.
זיבצנר, ב' ולהמן ד' (2014). השידוכים בעולם החרדי: סמכות, גבולות ומוסדות. **מגמות: רבעון למדעי ההתנהגות**, 49 (4), 641-667.
זלצברג, ס' (2007). קולה של הבת ומעורבותה בתהליך ההשתדכות בחסידות 'תולדות אהרן'. בתוך: ט. כהן (עורכת), **להיות אשה יהודייה - הקובץ הרביעי** (עמ' 185-206). ירושלים: דפוס גרפית.
זלצברג, ס' (2009). "שקר החן והבל היופי" - האומנם? התמודדותן של נשים חסידיות עם הדרישה לגילוח שער ראשן וכיסויו במטפחת שחורה". בתוך ט. כהן (עורכת), **להיות אשה יהודייה - הקובץ החמישי** (עמ' 383-406). ירושלים: דפוס גרפית.
זלצברג, ש' (2014). "אף אחד לא יודע, רק הקב"ה": על דיווח ותת דיווח של גברים חרדים שעברו פגיעה מינית. בתוך: ח. בונינוח, ש. בן דוד, י. אביעד-וילצ'ק, א. לוי, וי. מזא"ה (עורכים), **אלימות אילמת: גברים כקורבנות** (204-175). אריאל: אוניברסיטת אריאל.
זלצברג-בלאק, ס. (2014). שידוכין וגנטיקה: על בדיקות גנטיות טרום-שידוכיות בחברה החרדית. **חקר החברה החרדית**, 2, 24-43.
זלצברג-בלאק, ס' (2015). "הגאולה על כתפיהן" - על אפנת השאלים (השכמיות) בקרב נשים חרדיות. **חקר החברה החרדית**, 2, 88-116.
זלצברג בלאק, ס' (2020). המפגש של קנאות דתית, מעמד ומגדר בבית שמש. **מגמות**. לאון, נ' (2013). חרדיות מזרחית: אידיאולוגיה קשיחה, זהות רכה. **חקר החברה החרדית**, 1, 20-1.
מאונטר, מ., שגיא, א., ושמיר, ר. (תשנ"ח). הרהורים על רב-תרבותיות בישראל. בתוך מ. מאונטר, א. שגיא ור. שמיר (עורכים), **רב-תרבותיות במדינה דמוקרטית ויהודית** (עמ' 67-76). תל אביב: רמות, אוניברסיטת תל אביב.

מלאך, ג' וכהנר, ל' (2017). נגיעות מודרניות או "חרדיות מודרנית"? אומדן מספרי לתהליכי מודרניזציה בחברה החרדית. **תרבות דמוקרטית**, 17, 19-52.
מלאך, ג' וכהנר, ל' (2020). **שנתון החברה החרדית בישראל**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה ומכון ירושלים לחקר ישראל.

<https://www.idi.org.il/media/13727/the-yearbook-of-ultra-orthodox-society-in-israel-2019.pdf>

סיון, ע' (1991). "תרבות המובלעת". **אלפיים**, 4, 45-98.
פרידמן, מ' (1991). **החברה החרדית - רקע התפתחות ובעיות** (עמ' 115-161; 6-25). ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל. קישור לספר: <http://jerusalem-institute.org.il/.upload/haredcom.pdf>
(1990). ואלה תולדות הסטטוס־קוו: דת ומדינה בישראל. בתוך ו' פילובסקי (עורכת), **המעבר מיישוב למדינה 1947-1949: רציפות ותמורות** (עמ' 47-79). חיפה: אוניברסיטת חיפה, מוסד הרצל לחקר הציונות.
רובין, א' ונוביס-דויטש, נ' (2018). נשים חרדיות באקדמיה: מסורת, מודרנה וחששות מווסתים. **מגמות** נב(2), 109-140.

קפלן, ק' ושטדלר, נ' (2012). פניה המשתנות של החברה החרדית בישראל: מהישרדות לנוכחות, התחזקות וביטחון עצמי. בתוך ק. קפלן ונ. שטדלר (עורכים), **מהישרדות להתבססות, תמורות בחברה החרדית בישראל ובחברה** (עמ' 11-27). ירושלים: הוצאת הקיבוץ המאוחד/מכון ון ליר.

קרן קרץ, מ' (2019). החרדים ומדינת ישראל בראי העיתונות החרדית. **קשר** 52, 75-91.
קרן קרץ, מ' (2019). שובי שובי ונחזה בך. **קשר** 53, 74-93.
שאול, מ' (2014). **פאר תחת אפר**. יד בן צבי.

שטרן, י' וזיכרמן, ח' (2013). **בין אוהל סיירים לאוהלה של תורה: מתווה לגיוס חרדים לצה"ל**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
שפיגל, א' (תשס"ז). החרדים, "העם" ו"צבא העם": השיח על "גיוס חרדים לצבא כביטוי למאבק על שימור הזהות הקולקטיבית בישראל. **פוליטיקה; כתב עת למדע המדינה וליחסים בינלאומיים**, 16, 67-91.

Hakak, Y. (2016). *Haredi Masculinities between the Yeshiva, the Army, Work and Politics* (chapter 2, pp. 39-56). Leiden-Boston: Brill Press.

Zalberg, S, & Zalberg, S. (2012). Body and Sexuality Constructs among Youth of the Ultra-Orthodox Jewish Community. In A. Kam-Tuck Yip and P. Nynäs (Eds.), *Religion, Gender and Sexuality in Everyday Life* (pp. 124-140). Burlington: Ashgate Publishing Ltd.

Zalberg Block, S. (2013). "The Art of the Deal"; Preferences in Spouse Selection among Parents in a Hasidic Community. *Israel Studies Review* 28(2), 61-82.

Zalberg S. & Zalberg Block S. 2021. COVID-19 amongst the Ultra-Orthodox Population in Israel: An Inside Look into the Causes of the High Morbidity Rates. *Contemporary Jewry* 5 <https://doi.org/10.1007/s12397-021-09368-0>